

УДК 336.77

DOI: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.32-18>

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ: ЗДОБУТКИ ТА ПРОБЛЕМИ.

GOVERNMENT SUPPORT FOR LENDING TO SMALL AND MEDIUM BUSINESS: ACHIEVEMENTS AND PROBLEMS

Лапішко М.Л.

кандидат економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів, обліку і аналізу
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6690-3080>

Косик В.Ю.

магістр,
Інститут підприємництва та перспективних технологій
Національного університету «Львівська політехніка»

Lapishko Mariia

Lviv Polytechnic National University

Kosyk Valeria

Institute of Entrepreneurship and Advanced Technologies
Lviv Polytechnic National University

У статті розглянуто сучасний стан малого та середнього бізнесу, його місце в економіці країни, виокремлено ключові проблеми, які заважають успішному розвитку цього сектору економіки. Систематизовано програми державної підтримки кредитування малого та середнього бізнесу в Україні, проведено порівняльний аналіз умов кредитування за різними бюджетними програмами та позичальниками, виявлено недоліки в системі моніторингу повернення кредитних коштів. Досліджено вплив пандемії на діяльність суб'єктів господарювання, проаналізовано основні наслідки карантину та запропоновано заходи щодо мінімізації фінансових втрат малого та середнього бізнесу в умовах карантинних обмежень. Розглянуто альтернативні можливості отримання суб'єктами малого та середнього бізнесу міжнародної фінансової підтримки через гранти та банківські програми.

Ключові слова: малий та середній бізнес, кредитування, умови кредитування, процентна ставка, державна програма кредитування, доступні кредити, інвестиційні кредити.

В статье рассмотрено современное состояние малого и среднего бизнеса, его место в экономике страны, выделены ключевые проблемы, которые мешают успешному развитию этого сектору экономики. Систематизированы программы государственной поддержки кредитования малого и среднего бизнеса в Украине, проведен сравнительный анализ условий кредитования за разными бюджетными программами и заемщиками, выявлены недостатки в системе мониторинга возвращения кредитных средств. Исследовано влияние пандемии на деятельность субъектов ведения хозяйства, проанализированы основные последствия карантина и предложены мероприятия относительно минимизации финансовых потерь малого и среднего бизнеса в условиях карантинных ограничений. Рассмотрены альтернативные возможности получения субъектами малого и среднего бизнеса международной финансовой поддержки через гранты и банковские программы.

Ключевые слова: малый и средний бизнес, кредитование, условия кредитования, процентная ставка, государственная программа кредитования, доступные кредиты, инвестиционные кредиты.

The article contains information about the activities of small and medium enterprises in Ukraine, its importance for the country's economy and the factors that slow down the development of this sector of the economy. The main problem for expanding the opportunities of domestic small and medium-sized businesses is the lack of funds, and as a result of the pandemic, many small enterprises operating in the service sector have ceased operations. The Ukrainian government has developed government programs "Affordable Loans 5–7–9%" for soft loans to micro and small businesses to reduce the impact of coronavirus on business. The research

reviews government support for business and comparative analysis of the conditions of preferential lending to small and medium enterprises through authorized banks. Anti-crisis loans can be issued not by all business structures, but only by those that meet certain conditions. Banks can issue loans at low interest rates to participants in government programs that meet these conditions and, at the time of obtaining the loan, do not receive other types of government support. Small and medium-sized businesses can get affordable loans at rates of 5–7–9% to refinance a previously taken loan, working capital and investment loan. For the last two types of loans, it is also possible to repay part of the interest on the loan. The difference in the cost of soft loans is paid to banks by the state at the expense of budget funds. The research allowed us to conclude that the implementation of state programs to reduce the cost of credit resources encouraged businessmen to come out of the "shadow", create new jobs, pay taxes, financial support for employees and their own business during quarantine restrictions. Thanks to these programs, banking institutions have attracted new customers. After the completion of government programs, small and medium-sized businesses will continue to cooperate with banks, look for funding through grants and funds from foreign investors. The advantage for small and medium-sized businesses was their support and encouragement from the state. The most significant contribution to business development required customers, as you know, when lending to borrowers in good standing, with an ideal credit history, as well as official profits of minimum periods. payment of taxes.

Key words: *small and medium business, crediting, crediting conditions, interest rate, state crediting program, available credits, investment credits.*

Постановка проблеми. На сьогоднішній день, у період трансформації економіки, розширення приватного господарського сектора дуже важливим є стабільний розвиток реального сектора економіки, забезпечити який може надійна банківська система, кредитуючи суб'єкти господарювання, оскільки саме там зосереджені значні обсяги вільних ресурсів, а банківські установи фіксують прибутковість та високий запас ліквідних коштів. У вітчизняній економіці частка суб'єктів малого і середнього підприємництва є зіставлюваною з показниками держав Європейського Союзу (ЄС) і складає 99,98% усіх суб'єктів господарювання за кількістю, 82% за зайнятістю та 65% за обсягом реалізації товарів, робіт і послуг, 64% – внесок у ВВП [6].

Державі, потрібно сформувати стійку фінансову систему в країні, щоб рятувати малий та середній бізнес, адже він є ознакою прогресивної економіки, а це в свою чергу дозволить створити середній клас та підвищити життєвий рівень населення.

Тому проблема пільгового кредитування та державної підтримки малого і середнього бізнесу в Україні є досить актуальною в умовах сьогодення, особливо в період пандемії коронавірусу, що спричинила кризову ситуацію в державі.

Дослідження розвитку банківського кредитування реального сектору економіки та МСП зокрема, розглядали у своїх працях багато науковців, серед яких: Гасій О.В., Гнидюк І.В., Гуляєва Л.П., Забчук, Г.М., Кремень В.М., Кремень О.І., Клименко В. І., Іршак О.С., Лещук І.Я., Мірошник Р.О., Н.П. Погореленко, та інші.

Так, Г.М. Забчук розглядає активізацію банківського кредитування реального сектора економіки як передумову відновлення економічного зростання. Акумуляція необхідних інвестицій у реальний сектор економіки передбачає активізацію кредитної діяльності комерційних банків. При цьому саме найактивнішу участь у вирі-

шенні цього питання має брати держава, яка, використовуючи інструменти регулювання, забезпечує стимулювання банківського кредитування з метою розвитку реального сектора економіки [4, с. 172].

Іршак О.С. та Лещук І.Я. вважають вплив кредитної діяльності на реальний сектор економіки країни беззаперечним. Для ефективного використання потенціалу кредиту й активізації кредитної діяльності банків в Україні потрібно розробити державну стратегію стимулювання економічного зростання, а саме зосередити увагу на розвитку кредитної діяльності економіки [1, с. 145].

Гуляєва Л.П., Кремень В.М., Кремень О.І., стверджують, що нарощення обсягів кредитування банками нефінансових корпорацій призводить до зростання ВВП, обсягу реалізованої промислової продукції (товарів, послуг), експорту, капітальних інвестицій та середньомісячної заробітної плати, а також до зниження чисельності зайнятого населення, що може бути свідченням інтенсифікації та автоматизації виробництва як результат використання кредитних коштів [2, с. 181].

Мірошник Р.О. та Прокоп'єва У.О. стверджують, що вагомою перешкодою для розвитку вітчизняного малого і середнього бізнесу є складна процедура отримання позик, висока вартість кредитів (21–27%), відсутність якісної застави для забезпечення кредиту, не-великий термін запозичень, ризики банкрутства малих і середніх підприємств через фінансову неспроможність [3, с. 67].

За останні роки внаслідок економічних, політичних та військових обставин стан суб'єктів малого та середнього підприємництва (МСП) значно погіршився, що негативно відобразилося на економіці держави в цілому. Власний капітал щороку займає все більшу частку в основному капіталі підприємства. Через інфляцію, зростання цін на енергоносії та сировину,

підвищення середньої заробітної плати потреба у коштах щоразу зростає, проте доступність до кредитних ресурсів залишається обмеженою через жорсткі умови та високі процентні ставки банків, що може привести до банкрутства бізнесу.

Залишається не дослідженою проблема виходу МСБ із депресивного стану та реальної фінансової допомоги і підтримки цього сектора економіки з боку держави.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є дослідження впливу на розвиток економіки України державної підтримки кредитування малого та середнього бізнесу в сучасних умовах і карантинних обмежень. Здійснення детального аналізу бюджетних програм здешевлення банківського кредитування, виявлення проблем, пов'язаних з наданням та погашенням пільгових кредитів, пошук альтернативних джерел фінансової підтримки малого та середнього бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Малий та середній бізнес (МСБ) є головною рушійною силою економічного розвитку України, ініціатором впровадження інноваційних процесів, фактором зменшення безробіття в країні, розвитку здорової ринкової конкуренції, тощо. Без ефективно державної підтримки розвиток малого та середнього бізнесу неможливий [3, с.69].

Згідно Господарського кодексу України до малого та середнього підприємництва належать три категорії суб'єктів господарювання.

Як показують дослідження Європейської Бізнес Асоціації в Україні розвиток МСП обмежується через ряд важливих факторів:

- складність і невизначеність вітчизняного законодавства;
- регуляторний тиск з боку держави;
- корупція;
- податкове навантаження;
- недостатній споживчий попит;
- високий рівень міграції з України кваліфікованих працівників (більше 6 мільйонів осіб) через різницю у заробітній платі;
- інфляційні коливання;
- висока вартість сировини та енергоносіїв;
- висока вартість зовнішньо-економічної діяльності;
- низький рівень інноваційності через брак фінансових ресурсів [7].

В 2020 році відбулося глобальне скорочення світової економіки у зв'язку із запровадженням

карантинних обмежень в країнах. Не обминуло воно і Україну. Основною проблемою для малого і середнього бізнесу залишається брак коштів для започаткування і розширення бізнесу, придбання сировини та нерухомості, компенсації втрат від наслідків коронавірусу. У зв'язку з декількома хвилями пандемії в країні вводились карантинні обмеження, які обмежували роботу бізнесу. Як наслідок, велика частка українського бізнесу постраждала. Перед підприємцями постало питання закриття бізнесу, особливо частини малого та середнього бізнесу. Це стало поштовхом для влади, щоб втрутитись у ситуацію, та стимулювати підприємців шляхом підтримки через банківський сектор.

Кабінет міністрів України вчасно відреагував на проблему і 24 січня 2020 року ухвалив Постанову про державну програму «Доступні кредити 5–7–9%» для мікро- та малого бізнесу, яка стартувала вже з лютого і передбачала надання пільгових кредитів на суму 1,5 млн.грн [8].

Цей важливий крок з боку держави дозволив поступово вивести з кризового стану частину бізнес-структур. У другій половині 2020 року помітно поживалася ділова активність бізнесу, поступово відновився споживчий та інвестиційний попит, бізнес почав активніше кредитуватись.

Характерна риса програм для здешевлення кредитів "Доступні кредити 5–7–9%" – компенсація витрат для бізнесу одночасно з пом'якшенням ризику для банків, оскільки, різницю вартості кредитів сплачує держава з державного бюджету.

Ці програми поєднують механізми здешевлення кредитів для підприємців і часткових портфельних гарантій Фонду розвитку підприємства за пільговими кредитами. Спершу Державна програма «Доступні кредити 5–7–9%» була передбачена виключно для інвестиційних кредитів, у тому числі для розвитку цілком нових стартапів. Але пандемія коронавірусу і запровадження карантинних заходів одразу після старту програми змусили Кабінет Міністрів України вже у квітні двічі вносити істотні зміни в її умови та розширити перелік цільового використання кредитних коштів.

На сьогодні в межах рішення "Доступні кредити 5–7–9%" є можливість взяти антикризовий кредит на поповнення обігових коштів або рефінансувати раніше отриманий бізнесом кредит.

Профайл клієнта, який може скористатись програмами, це юридична або фізична особа

Таблиця 1

Класифікація малого та середнього підприємництва у Україні

№	Категорія підприємства	Чисельність співробітників (осіб)	Річний дохід, еквівалент у грн. за середньорічним курсом НБУ
1.	Мікро	до 10	до 2 млн. євро
2.	Малі	10–49	2–10 млн. євро
3.	Середні	50–249	10–50 млн. євро

Джерело: [5, ст. 55]

підприємець, які мають прибуткову діяльність принаймні в останньому звітному році, ведення безперервного бізнесу не менше 12 місяців та обороти, якого сягають до 50 млн. грн. і не більше 50 працівників. Ця умова була створена обов'язковою, щоб запобігти видачу таких кредитів величезним корпораціям, щоб програмою могли користуватись лише представники малого бізнесу.

Також, важливою умовою програм є те, що клієнт сумарно за останні три календарних роки не отримував державну допомогу, що перевищує суму еквівалентну 200 000 євро. Це створено для того, щоб державні програми не перетинались між собою, а також для зменшення ризиків зловживання державними коштами.

Ще однією вимогою з боку держави є види діяльності, які мають право користуватись програмами. Наприклад, підприємці, які здійснюють виробництво та/або реалізацію зброї, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, обмін валют або здійснюють надання в оренду нерухомого майна, що є одним з основних видів діяльності, не мають права скористатись даною пропозицією від держави.

Програми "Доступні кредити 5–7–9%" не передбачають диференціації процентних ставок за строками, хоча в Україні спостерігається значна різниця між короткостроковими та довгостроковими процентними ставками. Це, зокрема, стримує кредитування в довгостроковому сегменті, де ці ставки вищі.

Натомість програма передбачає кілька диференційованих рівнів підсумкової процентної ставки для позичальника, залежно від цілі кредиту та розміру річного доходу. Порівняння умов державних програм підтримки кредитування МСП подані у табл. 2ю

Отже, щоб скористатись державною програмою здешевлення кредитів, суб'єкт господарювання повинен здійснювати активну господарську діяльність неперервно не менше ніж 24 місяці та працювати в межах видів діяльності згідно із КВЕД 2010, а саме: сільське господарство, харчова промисловість, розвиток малих готелів, зелений туризм, ресторани та заклади громадського харчування, легка промисло-

вість, проекти, пов'язані з енергоефективністю та енергозбереженням, імпортозаміщенням, підвищення продуктивності праці та створення робочих місць в слабorozвинених/депресивних регіонах. Маючи відповідний вид діяльності, позичальник маючи позитивне рішення з банку та готовий бізнес-план, може звернутись до обласної ради для участі в конкурсі на дану державну програму.

Для банківських установ, на нашу думку, в процесі реалізації цих державних програм немає ризиків, адже банки погоджують клієнту кредит на вигідних для них умовах, а здешевленням та участю в конкурсі безпосередньо займається клієнт.

З іншої сторони, клієнт, який хоче скористатись даною програмою, повинен після отримання позитивного рішення з банку, подати заявку на участь в конкурсі. В конкурсі є певні вимоги до проекту, це обов'язково повинен бути добре продуманий бізнес – план, який також є дотичним до екологічного розвитку місцевості, а також важливим є відкриття нових робочих місць в регіоні. Таким чином, місцеві органи влади теж стимулюють та підтримують місцевих бізнесменів. Також, місцеві органи влади планують в 2022 році долучитись до державних програм "Доступні кредити 5–7–9%" та з власного бюджету надавати позиків місцевим бізнесменам.

Однією з проблем конкурсних відборів серед бізнесу є те, що засідання конкурсних комісій відбуються лише декілька разів на квартал, а кількість заявок є великою. Також, бюджетні кошти є обмежені, тому часто відбуваються затримки у виплатах сум відшкодування на рахунки позичальників.

Натомість кредитування під програму "Доступні кредити 5–7–9%" недоступне для підприємців за порушення таких умов:

- 1) здійснюють виробництво та/або реалізацію зброї, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, обмін валют;
- 2) здійснюють надання в оренду нерухомого майна, що є одним з основних видів діяльності;
- 3) визнані банкрутами або стосовно яких порушено справу про банкрутство;

Таблиця 2

Порівняння умов державних програм підтримки кредитування МСП

Державні програми умови	«Доступні кредити 5–7–9»			Відшкодування частини процентів за кредитами	
	На оборотний капітал	Для рефінансування	Інвестиційний кредит	На оборотний капітал	Інвестиційний кредит
Сума кредиту	До 10 млн грн для нових кредитів	До 30 млн грн для рефінансування	До 10 млн грн для нових кредитів	€100 000, еквівалент у гривні (ФОП та ММСП)	€100 000, еквівалент у гривні (ФОП та ММСП)
Термін кредитування	Не більше ніж 24 міс	Не більше ніж 36 міс	Не більше ніж 60 міс	Не більше ніж 36 міс	Не більше ніж 72 міс

Джерело: складено авторами на основі [10]

4) перебувають у стадії припинення юридичної особи або припинення підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця;

5) подали завідомо недостовірні відомості та документи під час звернення за наданням державної підтримки;

6) мають заборгованість перед бюджетом, Пенсійним фондом України, фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування;

7) отримали державну підтримку з порушенням умов її надання або умов щодо цільового використання бюджетних коштів, що доведено в установленому порядку [9].

Але важливо зазначити, що компенсаційна процентна ставка за кредитом "Доступні кредити 5–7–9%" зменшується на 0,5 процентних пункти за кожне нове робоче місце, але не нижче 5% річних, за результатами здійсненого банком аналізу фінансової звітності позичальника (Якщо протягом першого кварталу підприємство з оборотом до 50 млн. найняло 2 працівники ставка буде 5%, але якщо в наступному періоді було звільнено хоча б одного працівника то ставка збільшується на 1% за кожного працівника, але не вище 7%).

Якщо, брати до уваги кредит на поповнення обігових коштів, то програма зазначає, що компенсаційна ставка за даним кредитом становить 3% річних. Основною умовою даного кредиту є цільове використання коштів та термін не більше 24 місяців.

Щодо програми рефінансування раніше отриманих бізнесом кредитів, то ситуація значно цікавіша як для споживачів так і для банку. Влітку 2020 року дана програма була розроблена для підтримки малого та середнього бізнесу так званими «кредитними канікулами», але програма стала для комерційних банків можливістю залучення клієнтів з інших банків. Так, як програма обіцяла клієнтам компенсаційну ставку 0% річних. Але з умовою, що дана ставка діятиме лише до 31 березня 2021 року, а далі перетворюється для всіх на звичну ставку UIRD 3М + 5%, що станом на червень 2021 року становила приблизно 12% річних. Додатково, важливим нюансом для клієнта була комісія в 1%, яка стягувалась одноразово. Зауважимо, що середня ставка по комерційних банках на той момент становила 13–14%, то не всім клієнта був вигідний даний перехід з банку в банк, скоріше це був момент маніпуляції добре продуманої маркетингової програми комерційних банків.

Передбачалось, що пандемія може призвести до погіршення фінансового стану позичальників, що негативно позначиться на їхній спроможності обслуговувати кредитні зобов'язання. Також песимістичні прогнози щодо відновлення економіки та стурбованість щодо численних ризиків можуть обмежувати інвестиційну активність економічних суб'єктів.

Слід врахувати, що великий бюджетний дефіцит відтягує фінансові ресурси з приватного сектору економіки та є потенціалом розбалансування фінансових ринків. І наостанок – на стан фінансових ринків негативно впливає невизначеність, зокрема щодо подальшого перебігу коронакризи у світі.

Тому дуже похвально, що держава прагне допомогти і сприяти економіці, але на жаль, робить це наша влада не так якісно, як можна було б зробити.

Які ж проблеми та недоліки державних програм, які безпосередньо вплинули на банківську систему країни?

Для початку, програма передбачала повернення різниці між компенсаційною ставкою за кредитами та базовою. Базова ставка по державній програмі становить UIRD 3М+5%, а компенсаційна ставка в різновиді кредитів сягає від 0% до 7%. Отже, якщо провести дослідження, то різницю між цими ставками повертали щокварталу з державного бюджету, але якщо підсумувати суми витрат, які понесли банки утримуючи такі кредити, то цих коштів не вистало. Низькомаржинальність таких кредитів впливала і на підвищення ставок на стандартні кредити, які пропонуються на ринку.

Досліджуючи недоліки для позичальників, які користувались даною програмою здешевлення кредитів, ми виявили ряд проблем. Як і будь-яка державна підтримка, програми "Доступні кредити 5–7–9%" передбачали щоквартальний моніторинг звітності клієнта, кількості працівників, користування іншими державними програмами чи дотаціями, а також найголовніше цільового використання цих кредитних коштів. Значна частина клієнтів злетіли з програм починаючи з 2021 року у зв'язку з недотриманням вимог стосовно використання коштів. Основною проблемою чому клієнти позбавлялись права погашати кредити по компенсаційній ставці і переходили на базову, була необізнаність клієнтами стосовно умов таких кредитів. Найпоширенішою помилкою зі сторони клієнта було нецільове використання коштів, тобто кредит було видано на купівлю певного основного засобу, а частина коштів використана на обігові цілі. Це означає, що зараз серед населення, та представників малого та середнього бізнесу існує проблема в обізнаному підході до кредиту. Найчастіше, клієнти не до кінця розуміють умови кредиту та порядок використання коштів.

Перевагами для представників малого та середнього бізнесу стала його підтримка та стимулювання зі сторони держави. Найбільший вагомий внесок для розвитку бізнесу стали вимоги для клієнта, як відомо, під програму кредитували позичальників в хорошій репутації, з ідеальною кредитною історією, а також офіційними прибутками минулих періодів. Це озна-

чало, вихід з тіньового бізнесу, а для держави збільшення бюджетних надходжень за рахунок сплати податків.

Висновки та пропозиції. За результатами даного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Державна фінансова підтримка малого і середнього бізнесу в кризовий період, такий як пандемія, була вчасною і спасла від банкрутства чимало підприємницьких структур, показала зацікавленість Уряду в розвитку пріоритетних секторів економіки, а місцевих обласних адміністрацій у збереженні податкових надходжень від бізнесу.

2. Банківське кредитування відіграє важливу роль у забезпеченні і підтриманні економічного зростання і сталого розвитку, фінансуючи розвиток реального сектору економіки. Завдяки пільговим умовам програм "Доступні кредити 5–7–9%" відбулась стимуляція бізнесменів-позичальників до створенню робочих місць, нарощення виробничих потужностей, впровадження інноваційних і технологічних рішень, обачливого використання ресурсів.

3. Важливою перевагою для економічного майбутнього держави стало зростання кількості офіційних працівників, що було обов'язковою умовою програми і давало можливість знизити процентні ставки до мінімальних, наприклад, по інвестиційному кредитуванню (терміном до 60 місяців) – до 5%.

4. Завдяки впровадженню державою програм здешевлення кредитів та програм "Доступні кредити 5–7–9%", малий та середній бізнес активно виходить з «тіньового бізнесу» на більш офіційний рівень. Це відображається через підтримку МСБ здешевленими креди-

тами з умовами офіційних прибутків, офіційне працевлаштування працівників та дотриманню або лише зростанню рівня фонду їх зарплати. Таким, способом, держава стимулює бізнесменів офіційно показувати прибутки та сплачувати та бореться з безробіттям, яке зросло в період карантину.

5. Для банківського сектору програми "Доступні кредити 5–7–9%" стали способом залучення більшої частки клієнтів на ринку, шляхом зацікавлення «здешевленими» кредитами, розвитком інвестиційної діяльності, підвищення прибутковості активних операцій.

6. Представники малого і середнього бізнесу мало використовують можливості фінансування через залучення іноземних інвесторів та міжнародних фінансових організацій. На нашу думку, запровадження грантів, проведення конкурсів стартапів від іноземних інвесторів, підняло б рівень фінансової стабільності малого та середнього бізнесу на значно вищий рівень. В Україні вже є іноземні партнери, які співпрацюють з українським бізнесом, але поки лише з великими корпораціями. Серед них Німецько-Український Фонд (НУФ), Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) та Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), які надають консультаційну, технічну, фінансову підтримку українським бізнесменам. Такі програми з іноземними партнерами активізуватимуть діяльність бізнесу та створюватимуть умови для нарощування кількісних й якісних показників його розвитку в Україні. Держава може стати гарантом для переможців конкурсів за участі іноземних інвесторів, а також грантодавцем для найбільш інноваційних вітчизняних бізнес-проектів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Іршак О.С., Лещук І.Я. Сучасний стан кредитної діяльності банків та її вплив на розвиток реального сектору економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 34. С. 145–149. URL: http://bses.in.ua/journals/2018/34_2018/32 (дата звернення: 12.06.2021).
2. Кремень В.М., Кремень О.І., Гуляєва Л.П. Роль банківського кредитування у розвитку економіки України. *Проблеми економіки*. 2020. № 3 (45). С. 176–183. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2020-3_0-pages-176_183 (дата звернення: 10.06.2021).
3. Мірошник Р.О., Прокопєва У.О. Розвиток малого і середнього бізнесу в Україні: проблеми і перспективи. *Вісник НУ «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми економіки та управління». 2020. Т. 4. № 1. С. 63–71.
4. Забчук Г.М. Активізація банківського кредитування реального сектору економіки як передумова відновлення економічного зростання. *Економічний аналіз : зб. наук. праць*. 2018. Т. 28. № 1. С. 172–177.
5. Господарський кодекс України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page2> (дата звернення: 15.07.2021).
6. Огляд малого і середнього підприємництва в Україні URL: https://drive.google.com/file/d/1I2ckLnFpxsbePvu_ymQIJMi5Wci5RKxP/view (дата звернення: 05.07.2021).
7. Індекс настроїв малого бізнесу. Дослідження Європейської Бізнес Асоціації у межах проекту Unlimit Ukraine. URL: <https://eba.com.ua/nastroyi-malogo-biznesu-pokrashhuyutsya> (дата звернення: 04.08.2021).
8. Поступ України у виконанні двадцяти досягнень Східного партнерства до 2020 року (3-є видання). URL: <https://www.civic-synergy.org.ua/analytics/ukraine-s-implementation-of-20-eastern-partnership-deliverables-for-2020> (дата звернення: 05.08.2021).
9. Український фонд стартапів. URL: <https://usf.com.ua> (дата звернення: 05.08.2021).
10. Програми підтримки бізнесу в Україні. URL: https://sme.gov.ua/support_programs/page/4 (дата звернення: 12.07.2021).

REFERENCES:

1. Irshak O.S., Leshchuk I.Ja. (2018) Suchasnyj stan kredytnoji dijajnosti bankiv ta jiji vplyv na rozvytok realnogho sektoru ekonomiky [The current state of credit activity of banks and its impact on the development of the real sector of the economy]. *Prychornomorsjki ekonomichni studiji* [Black Sea Economic Studies], vol. 34, pp. 145–149. Available at: http://bses.in.ua/journals/2018/34_2018/32 (accessed 12 June 2021).
2. Kremenj V.M., Kremenj O.I., Ghuljajeva L.P. (2020) Rolj bankivskogho kredytuvannja u rozvytku ekonomiky Ukrainy [The role of bank lending in the development of Ukraine's economy]. *Problemy ekonomiky* [Problems of the economy], vol. 3 (45), pp. 176–183. Available at: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-ofeconomy-2020-3_0-pages-176_183 (accessed 10 June 2021).
3. Miroshnyk R.O., Prokopjeva U.O. (2020) Rozvytok malogho i serednjogho biznesu v Ukraini: problemy i perspektyvy [Development of small and medium business in Ukraine: problems and prospects]. *Visnyk NU «Lvivjsjka politekhnika». Serija «Problemy ekonomiky ta upravlinnja»* [Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series "Problems of Economics and Management"], vol. 4, no. 1, pp. 63–71.
4. Zabchuk Gh.M. (2018) Aktyvizacija bankivskogho kredytuvannja realnogho sektoru ekonomiky jak peredumova vidnovlennja ekonomichnogho zrostantnja [Activation of bank lending to the real sector of the economy as a prerequisite for the resumption of economic growth]. *Ekonomichnyj analiz: zb. nauk. pracj* [Economic analysis: Coll. science works], vol. 28, no. 1, pp. 172–177.
5. Ghospodarsjkyj kodeks Ukrainy [Commercial Code of Ukraine] Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page2> (accessed 15 July 2021).
6. Oghljad malogho i serednjogho pidpryjemnyctva v Ukraini [Overview of small and medium enterprises in Ukraine] Available at: https://drive.google.com/file/d/1I2ckLnFpxcbePvy_ymQIJMi5Wci5RKxP/view (accessed 05 July 2021).
7. Indeks nastrojiv malogho biznesu. Doslidzhennja Jevropejskoji Biznes Asociaciji u mezhakh proektu Unlimit Ukraine [Index of small business sentiment. Research of the European Business Association within the project Unlimit Ukraine]. Available at: <https://eba.com.ua/nastroyi-malogo-biznesu-pokrashhuyutsya> (accessed 04 August 2021).
8. Postup Ukrainy u vykonanni dvadcjaty dosjaghnenj Skhidnogho partnerstva do 2020 roku (3-e vydannja) [Progress of Ukraine in the implementation of two weeks to achieve the Eastern Partnership by 2020 (3rd edition)]. Available at: <https://www.civic-synergy.org.ua/analytics/ukraine-s-implementation-of-20-eastern-partnership-deliverables-for-2020> (accessed 05 August 2021).
9. Ukrajinsjkyj fond startapiv [Ukrainian Foundation of Startups]. Available at: <https://usf.com.ua> (accessed 05 August 2021).
10. Proghramy pidtrymky biznesu v Ukraini [Business support programs in Ukraine] Available at: https://sme.gov.ua/support_programs/page/4 (accessed 12 July 2021).